

A „létező szocializmus” – „belülről”

Aki elkötelezett keresztényként, „testközelben” élte meg a „kádári konszolidáció” időszakát, s nem csupán a tömegtájékoztató eszközök felszíni híradásából értesült annak mi voltáról, annak számára letehetetlen olvasmány **Hegyi Béla** legújabb kötete, a **Szélvitorla**, amelyben 1978 és 1981 közötti naplójegyzeteit adja közre (*Kairosz Kiadó, Budapest, 2004, 303 o.; könyvesbolt: Bp. VII., Dohány u. 71.*).

Érthető módon persze a Szerző is csak egyik szeletét mutatja meg ennek a valóságnak, azt, amellyel íróként, filmrendezőként, s a Vigilia c. folyóirat egyik szerkesztőjeként, majd főszerkesztőjeként a legközelebbi kapcsolatba került – vagyis a korabeli kultúrpolitikát, illetve vallás- és egyházpolitikát (bár időnkint betekintést kapunk az országos hatalmi politika valóságába – lehallgatások, erőszakos megnyilvánulások, halálos fenyegetések –, vagy éppen a Vatikán keleti politikájába). Ezt a szeletet azonban rendkívül izgalmas módon láthatjuk, mert Hegyi Béla „belülről” mutatja meg: elsősorban azt rögzíti, ami a szereplők „belső világában”, gondolataiban, érzelmeiben játszódott le, s tükröződött aztán szavaikban, viselkedésükben, egész jellemükben.

Czapik Gyuláról,

az egri érsekről mondja Tomek Vince piarista generális Rómában – Saád Béla értesülése szerint –: „Amikor 1950-ben tízezer szerzetest üztek el a rendházakból, kevesen tettek annyit a szerzetesség érdekében mint ő. Bár máskor is adott az éhezőnek ételt, a szomjuhozónak italt, felruházta a szegényt, lakást juttatott az idegennek, gondozta a beteget (Máté 25), amit azonban e nehéz időkben tett, az rendkívüli volt. Ha az otthoni szerzetesség akkor a legelemibb testi és lelki irgalmassági cselekedetek részesévé lehetett, az nem kis részben neki köszönhető. Nem véték a kötelező diszkréció ellen, ha egy 1950. július végén Pesten kelt levélből a következőket idézem: 'A tárgyalás során folytatott nagy vitában az egri érsek oly imponálóan állt ki a szerzetesek mellett (végül könynyekre fakadva), hogy a szerzetesek jelen lévő előjárói szerint is örök hátlára kötelezte a szerzeteseket.'”

Epizód 1976-ból

Megvárta, míg a többiek elmennek. Ketten maradtunk a szobában. Benyúlt a táskájába, mappát vett elő, és az asztalra tette. Felnyitotta, kihúzott egy gépelt papírlapot. Hangját suttogóra fogta:

– Ezt tedd be a következő, augusztusi számba, a rovatok elejére.

Vissza-visszatérő szereplők tehát a korszak „kézi vezérlésű” kultúr-, vallás- és egyházpolitikájának alakjai, Aczél György, Ortutay Gyula és Miklós Imre, vagy a másik oldalon Lékai bíboros, Nyíri professzor, Rónay György és Magyar Ferenc. Velük párhuzamosan azonban a korabeli irodalmi és művészeti élet sok-sok alakja is megjelenik a színen, Illyés Gyulától és Pilinszkytól Vas Istvánig és Zelk Zoltánig, vagy Mezei Máriától és Huszárik Zoltántól Borsos Miklósig, Mensáros Lászlóig és Öze Lajosig. Ezek a nevek azonban éppen csak izelítőt adnak egy hosszú névsorból, és mindegyikükről megtudhatunk olyasmit, amit talán semmilyen más forrásból sem.

A személyes beszámolókat, történeteket és vallomásokot a Szerző elgondolkodtató meditációi és eszme-futtatásai egészítik ki – a szocializmusról, a kereszténységgel és a marxizmus párbeszédéről, a II. Vatikáni Zsinatról, vagy éppen Jézusról, hitről, teológiáról, humanizmusról, barátságról és így tovább. Feltűnő Hegyi Béla finom hangvételű, mégis határozott kritikája – legyen szó akár az egyházpolitika állami vagy egyházi „csinálóiról”, akár a hierarchiáról vagy nagynevű külföldi és hazai teológusokról. Kritikáját hitelessé teszi,

hogy célpontjai közül önmagát sem vonja ki, nem kíván a feddhetetlen kívülálló szerepében tetszelegni.

Különös és mély élmény részesévé válik, aki végigolvassa ezt a kötetet, netán elgondolkodva újraolvassa egyes részleteit: egyrészt lelepleződik előtte a korszak és annak jelentős szereplői (jobban, mintha a Történeti Hivatal cenzúrázott aktáit böngészné), másrészt a már – most ne firtasuk, milyen áron! – „konszolidálódott” „létező szocializmus” valóban emberi arcával találkozhat: nem a hivatalosan reklámozott „emberarcú szocializmussal”, hanem számos nevezetes kortárs hiteles emberi alakjával: erényeivel, hibáival és bűneivel, örömeivel, gyöngeségével és nyomorúságával.

Érthető, hogy akkoriban nem jelenhetett meg ez a kötet – bár akkor lett volna igazán nagy szükség rá, de most is „alpmű” mindazok számára, akik nem kívánnak részt venni az általános felejtés tragikomédiájában, mert vallják Mindszenty bíboros egyik, a Rákosi-korban tett kijelentésének igazságát: „Nem azért tanulunk egyháztörténelmet, hogy régiségtani ismereteinket gyarapítsuk...”

Az elmondottak szemléltetésül álljon itt néhány részlet a kötetből.

Gromon András

– De hát már mindent leadtunk a nyomdába. Jegyzetanyagunk is van. Szedik.

– Cseréld ki ezzel. És ne kérdezz semmit...

Beleolvastam a kéziratba: „Hogy idáig eljutottunk és nem alaptalan derűlátással tekintünk előre, a vallás és egyház kilátásaira és létlehetőségeire a szocialista társadalomban: ebben van oroszánrésze az Állami Egyházügyi Hivatalnak, és a nehézségeket türelemmel, okossággal, józansággal és következetességgel, lépésről lépésre fölszámoló politikájának. A huszonöt esztendő évforduló jó alkalom arra, hogy köszönettel méltassuk az Állami Egyházügyi Hivatal történelmi jelentőségű munkáját egyház és állam jó viszonyának kialakításában, aminek érsekprimásunk bíborosi beiktatása mindennél meggyőzőbb dokumentuma volt, és hogy további jó munkát kívánjunk az Egyházügyi Hivatalnak mind államunk, mind egyházunk javára.”

– Aláírás nincs.

– Vegyük úgy, hogy szerkesztőségi cikk.

Sápadt arcát enyhe pír vonta be. A táskájában matatott.

– Le *kell* adnunk?

– Ez az ára annak, hogy mi valamivel szabadabban írhatunk, mint a többi lapok.

Uramisten, gondoltam, micsoda satuba lehet fogva ez az ember is...

A kádári konszolidációnak

kétségtelen eredménye, hogy ki tudta alakítani és el tudta hitetni valóságként azt a látszatot, hogy pluralista társadalomban élünk. Hogy különböző érdekcsoportok – szak-szervezet, népfront, tanácsí szervek, egyházi hierarchiák, kommunikációs csatornák stb. – szabadon manőverezhetnek, és saját, demokratikus törekvéseiket érvényre juttathatják. Valójában azonban az történik, hogy ha eltérő szándékaik – bárminő cikcakk után – nem a közös (lásd párt-) akaratba torkollanak, azonnal működésbe lép a rafinált erőszak gépezete, a rangrejtett ellentámadás. És így vagy úgy, előbb vagy utóbb a kollektív (párt)akolba kell térnie minden nyájnak. Lehet, hogy ezt a nyájat ma már észre sem vesszük. Erősebb és megnyugtatóbb a látszat. De ne legyünk elégedetlenek. A pozitív változás – az elmúlt évtizedekhez képest – így is letagadhatatlan.

Az Elnöki Tanács tagja

Horváth Richárd templomigazgató, valamikor cisztercita rendi tanár elmondja, hogyan, helyesebben: Miért lett az Elnöki Tanács tagja? – A húszas évek végén az egyház több hónapos üdültetést szervezett szegény sorsú gyermekek számára Dániába és Hollandiába. A gyermekeket ot-tani családoknál szállásolták el, amelyek ellátásukról és foglalkoztatásukról is gondoskodtak. Nagy segítséget jelentett ez, Trianont követően, a magyar társadalomnak. A tizenegyedik kerületből szintén mentek, itt mi, ciszterci papok állítottuk össze a csoportokat. Az egyik turnussal utazott Tamáska Mária is [később Kádár felesége lett – *A szerk.*], akit én magam választottam ki, feltűnő elesettsége és nyomorúságos körülményei miatt, a nagyszámú jelentkező közül. Amikor hazajött, felkeresett és megköszönte. Néha-néha láttam a templomban is; nem volt buzgó hívő, de hívő volt. Ez adhatta az apropót ahhoz, hogy 1950-ben Kádár személyesen megkérjen a papi békemoz-galom megalakítására.

1951-ben, Kádár letartóztatása után, Tamáska Máriát kidobták az állásából. Sehoh a világon nem tudott elhelyezkedni, ismerősök, idegenek támogatták titokban, majd hógynem kérésre szorult. Így jutott el ismét hozzám, segítséget remélve. Ettől kezdve rendszeresen küldtem neki pénzt. Ha a sekrestyébe mise után benézett, mindig a zsebébe csúsztattam pár száz forintot. Csomagot csináltattam, hogy vigye be férjének a börtönbe. 1957 után Kádár, mihelyt hatalma megszilárdult, beválasztott az Elnöki Tanácsba, az Országházba képviselőnek és az Országos Béketanács elnökségébe.

Akit a klérus kitartóan üldöz,

annál az igazság egy darabkáját megtalálsz. Ha kitesz valakit a hierarchia, biztos lehets benne, hogy olyan gondolatra lelt, amely valamiképpen embertársaink javára szolgál. Ha megkegyelmeznének neki, reméljük, elég erős lesz ahhoz, hogy akkor is fennhangon kiáltsa az Eppur si muovert!

Sváb házak

Borsos Miklós: Kasi meg még néhányan a háború után – írók, képzőművészek, veterán bolsevikok – Békásme-gyeren házat kaptak a kormányzattól, teljes berendezéssel, tele kamrával, gondozott virágos kerttel. Ezek az otthonukból előzött, deportált svábok lakhelyei voltak. Nekem is följajlották, de nekem nem kellett. Mondtam Kasinak, hogy mások otthonába betelepíteni, elorozni azt, ami az

övék, amit nehezen, egy élet munkájával megszerezték, nem hozhat tartós örömet. Nincs ezen Isten áldása. Így is lett. Hamarosan kitették a szűrüket onnét, és a házakat elfoglalták a kommunista főmuftik.

Ny. fűjtatva, feldúltan

érkezett a szerkesztőségbe. Degeszre tömött aktatáskáját lecsapta az asztalra, s szemét dühösen meresztgetve, minden bevezetés nélkül rám rivallt:

– Most aztán vége a kiseded játékaidnak!

– *Mi történt?*

– Mi fog történni, az érdekeljen! Ezentúl minden kéziratot, mielőtt a nyomdába menne, meg kell mutatnod nekem. Engem az egyház a lap szupercenzorának nevezett ki.

– *A verseket, a novellákat is...*

– Mindent! A-tól Z-ig, az egész lapot, szőröstül-bőröstül, csak az én kézjeggyemmel ellátva küldheted szedésre. És nem közlünk mindenkitől tetszés szerint, ezt vedd tudomásul. R. János nem jöhet...

– Miért? Nem katolikus?

– Rosszabb. Fundamentalista! Csak a Bibliát fogadja el, sem azt egyházatyák, sem a szent hagyomány, sem Róma dogmatikai tekintélye nem számítanak neki. Bulányi atya szintén indexen van nálunk...

– *De hiszen ő a piarista rend tagja...*

– Összekülönbözött a püspöki karral, téves nézeteket vall, a felfüggesztést aligha ússza meg...

– És, gondolom, máig bosszant téged, hogy Karl Rah-nerral alá akarta írni a Bokor-közösség petícióját, a lelkiismereti szabadságra hivatkozva...

– Nagy Kázmér cikkeit a továbbiakban vissza kell utasítanunk. Haragszik rá a Bíboros. Túlságosan kritikusan a hierarchiával szemben, háromszor nősült...

– És ez elég ok? Úgy tudom, hogy a Bíboros tanítványa volt fiatal korában...

– Ez nem menti őt. Graham Greene ugyancsak tiltott szerző. A Bíboros szerint nem katolikus író. Semmi keresnivalója itt.

– De hát ez nem a Bíboros lapja! Ilyen beavatkozásra még nem volt példa a Vigilia történetében. Hogy’ lehet ezek után szerkeszteni?

– Bélám, ne beszélj mellé! Vedd elő a Bíboros levelét, amit legutóbb neked küldött...

A „kis lépések politikája”,

amit az államvezetés Lékai bíboros szájába ad, a semmi stratégiája. Humbug. Milyen kicsik ezek a lépések? Mikroméretűek. Alig lehet érzékelni őket. S ha van is természetesen némi haladás a hatvanas évek óta, amit az idő s a változások törvényszerűsége kikényszerített, sem a szemléletben, sem a praktikumban nem tapasztalható *lényeges* különbség az évtizedek összehasonlításakor az egyház belső életében. Hogyan ítélni el a primás – a pártpolitika nyomására – saját egyháza autonóm közösségeit? Hogyan támogathatja papok napi politikai szereplését az országgyűlésen, a népfrontban, a tanácsapparátusban – 1981-ben is? Hogyan védelmezheti teljes mellszélességgel a kötelező katonai szolgálatot, amit a II. vatikáni zsinat az egyének lelkiismereti mérlegére tetet? A magyar egyháznak óriási lépésekre volna szüksége ahhoz, hogy minden téren behozza hátrányát a világegyházzal, de legfőképp a II. vatikáni zsinattal szemben. A „kis lépések” amolyan mentegőzés, kibúvó – ennyire tellett, nem épp semmire! – a múlt, a jelenre, talán még a jövőre vonatkozóan is, hogy azzal, ami időnként csurran-cseppen, azzal a kevéssel is beérjük, s imáinkba foglaljuk öminenciája nevét.